

UTSKIFTNINGSLOVEN 1821

PER KÅRE SKY, LARS AUGUST HAFTING KVESTAD
OG BØRGE AADLAND

UTSKIFTNINGS- LOVEN 1821

ULIKE PERSPEKTIVER

 KARNOV
GROUP

© Karnov Group Norway AS 2024
1. utgave, 1. opplag 2024
ISBN 978-82-93816-44-7
Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen
Sats og layout: Bøk Oslo AS
Brødtekst: Calisto MT Pro 10/14 pkt
Papir: 115 g G-Print
Trykk: Specialtrykkeriet Arco, DK

Alle henvendelser om boken kan rettes til:
Karnov Group Norway
Pilestredet 27, 0164 Oslo
E-post: post@karnovgroup.no
www.karnovgroup.no

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering som er gjort med KOPINOR, interesseorgan for rettshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan føre til erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Dette bokprosjektet hadde sitt utgangspunkt i at vi ønsket å skrive ei bok sammen, og det startet opp under koronapandemien. Vi er alle med i Vestlandsk forskargruppe for eideomshistorie og har undervist sammen på Høgskulen på Vestlandet.

Lov 17. august 1821 angaaende Jords og Skovs Udskiftning af Fælleddsskab var den første landsdekkende utskiftningsloven. Loven hadde 200-årsjubileum da vi startet opp, og det ble arrangert en seminarserie på Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og på Høgskulen på Vestlandet (HVL) for å markere dette.

Boka har flere formål. Den er for det første en dokumentasjon av en tidsperiode som ikke har fått så mye oppmerksomhet tidligere. For det andre er den tenkt brukt i undervisningen i eiendoms- og utskiftningshistorie. For det tredje tror vi at kunnskap om utskiftningskartene og utskiftningsloven av 1821 kan være et bidrag når gårdshistoriene skal fortelles, og når utskiftningene fra denne perioden skal tolkes.

Takk til ansatte i jordskifterettene og oppmålingsingeniører i kommunene for innspill, kommentarer til teksten og opplysninger om utskiftningskart og avgjørelser hvor 1821-loven har vært sentral. Statsarkivene har alltid vært behjelpelige med informasjon om kart, avskrifter og andre supplerende opplysninger. Vi vil rette en særlig takk til Yngve Nedrebø, statsarkivar ved Statsarkivet i Bergen. Han har flere ganger vist oss i retning av relevante kilder og vært behjelpelig når det har vært vanskelig å tolke håndskrevne kilder.

En stor takk til Birgitte Akerhaugen, som jevnlig har forsynt oss med avgjørelser fra Høyesterett som omtaler 1821-loven og andre detaljer, mens hun skrev ferdig doktoravhandlingen ved Institutt for eiendom og juss på NMBU. Sidsel Kvarteig, som er fagarkiver på Kartverket, har hjulpet oss med å lete fram opplysninger i den historiske kartdatabasen.

Og ikke minst takk til dere som hadde kart i privat eie, og som vi har fått tatt foto av.

Både NMBU og HVL har som strategi å involvere studenter i forsknings- og skriveprosjekter. I vårt prosjekt har vi blant annet brukt fire nyere studentarbeider: et masteroppgaveprosjekt fra NMBU, skrevet av Joar Sløgedal Løvland og Stian Alexander Torsdal i 2023, og tre bachelorprosjekter fra HVL, skrevet av henholdsvis Bernard Madsen, Jon Ola Storrø og Simen Lilleås i 2021, Gina-Agathe Takle Tytingvåg, Helen Solheim og Iris Dahl Sandø i 2023 og Truc Nicholson og David Ingebrigtsen i 2024. Vi er imponert over den innsatsen studentene har lagt ned i oppgavene. Takk skal dere ha!

Takk til forlagsredaktør Anne Birgitte Songe og redaktør Isabell Støen hos Karnov for godt samarbeid. Videre vil vi rette en takk til Eivind Solfjell for grundig korrekturlesing av manuset.

Domstoladministrasjonen har støttet prosjektet økonomisk.

Vang i Valdres og Bergen

1. mars 2024

Per Kåre Sky

Lars August Hafting Kvestad

Børge Aadland

Innhold

KAPITTEL 1

Utskiftningsloven av 1821	13
1.1 Innledning.....	13
1.2 Kort om bakgrunnen for loven og omfanget av utskiftningene	15
1.3 Bokas oppbygning	17
1.4 Utskiftningens samfunnsmessige betydning	18
1.5 Hvordan har vi gått fram?	20
1.5.1 Utskiftningskartene.....	20
1.5.2 Avskriftene.....	22
1.5.3 Litteraturen	23
1.6 Kort om lovregler for utskiftning før 1821	24
1.7 Arkiver for utskiftningskart og utskiftningsprotokoller.....	25
1.7.1 Jordskifterettens kartarkiv.....	25
1.7.2 Kartverket.....	26
1.7.3 Statsarkivene.....	26
1.7.4 Gunnerusbiblioteket.....	27
1.7.5 Anno Norsk skogmuseum (DigitaltMuseum).....	27
1.7.6 Væringsaaens samling (DigitaltMuseum)	27
1.7.7 Eidskog privatarkiv.....	28
1.7.8 Romsdalsmuseet.....	28
1.7.9 Kart i privat eie	28
1.7.10 Kart i rettsavgjørelser.....	28
1.8 Om utskiftninger i Norden	30

KAPITTEL 2

En gjennomgang av faglitteratur om utskiftningsloven

av 1821	33
2.1 Innledning.....	33
2.2 Juridisk og jordskiftefaglig litteratur	34
2.3 Historisk litteratur	43
2.3.1 Vitenskapelig litteratur	43
2.3.2 Bygdebøker	45
2.4 Skogbruks- og jordbruksfaglig litteratur	51
2.4.1 Skogbrukslitteratur	51
2.4.2 Jordbrukslitteratur.....	52
2.4.3 Landskapsanalyser, arkeologiske undersøkelser og stedsnavn	54
2.5 Kartfaglig litteratur	55
2.6 Avslutning.....	57

KAPITTEL 3

Lovkommentar til Lov, angaaende Jords og Skovs

Udskiftning af Fælleddskab af 17de August 1821	59
3.1 Innledning.....	59
3.2 Innledende kommentar til loven	60
3.3 Kommentarer til de enkelte paragrafene.....	62
Kommentarer til § 1.....	62
Rettspraksis.....	65
Kommentarer til § 2.....	66
Kommentarer til § 3.....	67
Rettspraksis.....	68
Kommentarer til § 4.....	69
Kommentarer til § 5.....	71
Rettspraksis.....	71
Kommentarer til § 6.....	72
Rettspraksis.....	74
Kommentarer til § 7.....	75
Rettspraksis.....	76
Kommentarer til § 8.....	79
Rettspraksis.....	80
Kommentarer til § 9.....	82
Rettspraksis.....	82
Kommentarer til § 10	83
Rettspraksis.....	84
Kommentarer til § 11	85
Rettspraksis.....	86

Kommentarer til § 12	86
Rettspraksis	87
Kommentarer til § 13	90
Rettspraksis	91
Kommentarer til § 14	92
Rettspraksis	93
Kommentarer til § 15	95
Rettspraksis	96
Kommentarer til § 16	97
Kommentarer til § 17	98
Rettspraksis	98
KAPITTEL 4	
Saksgangen	99
4.1 Innledning	99
4.2 Tidligere arbeider som har undersøkt framgangsmåten ved utskiftninger	102
4.3 Partene, krav om utskiftning og omkostninger	104
4.4 Minnelige utskiftninger	112
4.5 Forlikskommisjonen	116
4.6 Behandling av utskiftningssaker for retten	119
4.7 Noen avsluttende refleksjoner om manglende krav til situasjonskart	124
KAPITTEL 5	
Materielle vurderinger ved utskiftningene	127
5.1 Innledning	127
5.2 Minnelige utskiftninger	129
5.2.1 Innledning	129
5.2.2 Klarlegging av rettsforholdene	131
5.2.3 Verdsettingen	132
5.2.4 Resultatet av de minnelige utskiftningene	133
5.3 Forlikskommisjonen	135
5.4 Utskiftninger for retten	138
5.4.1 Innledning	138
5.4.2 Klarlegging av rettsforholdene	140
5.4.3 Verdsettingen	142
5.4.4 Resultatet av utskiftningene	143
5.5 Noen avsluttende refleksjoner	146

KAPITTEL 6

Presentasjon av utskiftningskart fra ulike deler av landet ...	151
6.1 Innledning.....	151
6.2 Hedmark	153
6.3 Oppland	164
6.4 Rogaland	171
6.5 Hordaland.....	171
6.6 Sogn og Fjordane	177
6.7 Møre og Romsdal.....	179
6.8 Sør-Trøndelag.....	180
6.9 Det finnes flere utskiftningskart	184

KAPITTEL 7

Utskiftningskartenes og utskiftningsprotokollenes utforming og innhold.....	185
7.1 Innledning.....	185
7.2 Om utskiftningskartene.....	187
7.2.1 Innledning	187
7.2.2 Eiendomsinformasjon.....	192
7.2.3 Tittel og nøkkelfelt, nordpil og opplysning om karttegner.....	197
7.2.4 Målestokk.....	199
7.2.5 Arealberegninger	200
7.2.6 Gårdsnavn, identifikasjon, bygninger og veger.....	201
7.2.7 Arealbruk	202
7.2.8 Bonitet	202
7.2.9 Topografi.....	203
7.2.10 Andre opplysninger	204
7.2.11 Kan vi si noe om nøyaktigheten til utskiftningskartene?	204
7.2.12 Kopier av utskiftningskart.....	207
7.2.13 Konseptkart.....	208
7.2.14 Avriss.....	209
7.2.15 Oppbevaring av kartene.....	210
7.3 Utskiftningsprotokollene	210
7.3.1 Innledning	210
7.3.2 Dokumentasjon fra minnelige utskiftninger løst av partene	211
7.3.3 Minnelige forretninger med bistand av kartkonduktør	211
7.3.4 Protokoller fra forlikskommissjonen	214
7.3.5 Protokoller når retten behandler utskiftningen.....	214
7.3.6 Protokoll fra overutskiftning	215
7.4 Avslutning.....	216

KAPITTEL 8

Utskiftningsmenn som tegnet kart	217
8.1. Innledning.....	217
8.2 Omtale av utskiftningsmennene.....	218
8.2.1 Hans Lemmich Juell	218
8.2.2 Johan Ludvig Weltzin.....	218
8.2.3 Carl Ferdinand Hansen	219
8.2.4 Paul Marcus Schnabel.....	219
8.2.5 Johan Henrik Reichborn	219
8.2.6 Arne Fjeld	219
8.2.7 Hans Övergaard	220
8.2.8 Jørgen Schjelderup	220
8.2.9 Andreas Benjamin Heide	220
8.2.10 Hans Eriksen Kurud.....	221
8.2.11 Carl Christian Buchholz	221
8.2.12 Jon Mekkalsen.....	221
8.2.13 Niels Frederick Wisløff	221
8.2.14 Børge Thorstensen Wulvig.....	222
8.2.15 Christian Johansen Gjefsen.....	222
8.2.16 Aad Knudsen Gjelle.....	222
8.2.17 Hans Skjeggestad	223
8.2.18 Ole Rigstad	223
8.3 Utskiftningsmenn som vi ikke har detaljerte opplysninger om	224

KAPITTEL 9

Anvendelse og relevans av utskiftningskartene i dag	225
9.1 Innledning.....	225
9.2 Bruk av originalkart.....	225
9.3 Manglende originalkart.....	228
9.4 Utskiftningskartet i Rt. 1958 s. 529	232

KAPITTEL 10

Overgangen til 1857-loven og etableringen av Utskiftningsvesenet	235
10.1 Innledning.....	235
10.2 Eksempler på utskiftning over det samme området etter 1821- og 1857-lovene.....	238
10.3 Påvirkning fra Sverige.....	242
10.3.1 Vice-kommissionslantmätare Carl Johan Fernblads undervisning.....	242
10.3.2 Utskiftningsutdannelse i Sverige.....	244

10.4 Utskiftningsformenn som praktiserte begge lovene	245
10.5 Avslutning.....	252
Kartregister – utskiftningskart 1821–1859	255
Referanser	287
Litteratur.....	289
Lover	301
Lovforarbeider	303